

İRAN (AZERBAYCAN) TÜRKÇESİNDE ŞİMDİKİ ZAMAN, DUYULAN GEÇMİŞ ZAMAN VE GENİŞ ZAMAN KULLANIMLARI*

Meltem GÜL**

ÖZET

Hazar'ın güneyinden batıya uzanan ve Azerbaycan, Anadolu, Adalar, Rumeli, Irak ve Suriye'de konuşulan Türkçeye Batı Türkçesi denmektedir. Bugünkü yazı dillerinin sınıflandırılmasında Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi Batı Türkçesi grubunda yer almaktadır. Türk yazı dilinin bu kolu Oğuz lehçesine dayandığı için Oğuz grubu olarak da adlandırılır.

Bugün Batı Türkçesi varlığını dört kolda devam ettirmektedir. Gagavuz Türkçesi de Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra edebî dil olma yolunda büyük gelişmeler göstermektedir. Türkmen Türkçesi, yüzyıllarca Doğu Türkçesinin etkisi altında kaldığından Türkiye Türkçesine yakınlığı Azerbaycan Türkçesi kadar değildir. Osmanlı ve Azeri Türkçesi aynı yazı dilin gelmişlerdir ve bundan dolayı da aralarında çok belirgin farklar görülmez. Daha sonra Eski Türkiye Türkçesi döneminde başlayan ve XV. yüzyıldan sonra kesinleşen bir farklılık dönemi olmuştur. Bu farklılaşmanın nasıl olduğuyula ilgili tam bir netlik olduğu söylenemez.

Osmanlı ve Azeri Türkçesi her ikisi de Oğuz Türkçesini kullandığı halde yapı bilgisinde dikkat çekici farklılıklar olduğu görülmektedir. Fiil çekimleri de bu farklılıkların bulunduğu yapıların başında gelmektedir. Bu çalışmada şimdiki zaman, geniş zaman ve duyulan geçmiş zamanın Azeri Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı kullanımı ortaya konulmuştur.

Duyulan geçmiş zaman için -Up eki kullanılır. Bu kullanım 1. Tekil ve 1. Çoğul şahıslar için geçerli değildir. Türkiye Türkçesinde kullanılan -Ir/ -Ur ve -r ekleri, Azeri Türkçesinde geniş zamanı karşılamaz. Bunun yerine bu kip -(y)Ar eki ile karşılanır. Azeri Türkçesinde şimdiki zaman Türkiye Türkçesinden farklı olarak -ir, -ır, -ur, -ür ekleri ile karşılanır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinden daha farklı ekler kullanılarak oluşturulan üç zaman incelenip örneklendirilmiştir. Bu şekilde Azeri Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasındaki bazı fiil çekimlerindeki farklılıklara bir bakış açısı oluşturulmuştur.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: gulmltm@hotmail.com

Makalenin giriş kısmında Azerbaycan'daki dilin Osmanlıcadan nasıl farklılaştığı anlatılarak Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ve ağızları arasında hem benzerlikler hem de farklılıkların varlığından bahsedilmiştir. Duyulan geçmiş zaman ekinin kullanımıyla ilgili olarak A. von Gabain'in Eski Türkçenin Grameri adlı eseri, Faruk Timurtaş'ın Eski Türkçenin Grameri ve Zeynep Korkmaz'ın Türkiye Türkçesinin Grameri adlı eserine başvurularak bu zamanın kip eki olan -mış'ın tarihsel gelişimi ve kullanımıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Azeri Türkçesinde duyulan geçmiş zamanın 2. tipinin -up /-üp eki ile karşılandığı ve çekimde zamir kökenli şahıs eklerinin kullanıldığı ancak, teklik ve çokluk 1. şahısların bu eki almadığı belirtilmiştir. Bu durumun Eski Anadolu Türkçesine dayanan bir Azeri özellik olduğu ve -up, -üp ulaç ekinin çekimli fiil olarak kullanılmasının eski bir birleşik çekimden kalmış bir durum olduğu anlatılmıştır. Azericedeki farklı fiiller ele alınarak buna göre olumlu geniş zaman ve olumsuz geniş zaman çekimi yapılmıştır. Bu kullanımla ilgili olarak Habib Sahir'in, Abbas Abdullah'ın ve Şehriyar'ın şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Geniş zaman kullanımında ise bu ekin belirsiz gelecek zaman olarak ifade edildiği belirtilmiştir. Türkiye Türkçesindeki -Ir/ -Ur ve -r ekleri, Azeri Türkçesinde geniş zamanı karşılamadığı geniş zaman ekinin sadece -Ar şeklinde olduğu görülmektedir. Türkiye Türkçesinde geniş zamanı ifade eden -Ir/-Ur ekinin, Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Bu ekin Eski Türkçe döneminde kelimelere göre kullanıldığı belirtilerek bugün Azeri Türkçesinde geniş zaman -Ar ekinin özellikle hangi fiillerle kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir. Öncelikle Azerbaycan Türkçesinde zamir kökenli olan şahıs ekleri tablosu verilmiş sonra gelmek fiili ele alınarak buna göre olumlu geniş zamanın çekimi yapılmıştır. Azeri Türkçesinin en yaygın geniş zaman eki olan -er, -ar ekinin ünlü ile biten kelimelere araya -y yardımcı sesi gelerek kullanıldığı belirtilerek bu durum örneklendirilmiştir.

Ayrıca geniş zamanın olumsuzunda ve ünlü ile biten fiillerde sadece -r şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Bu zaman çekiminde şahıs zamirlerinin -em şeklinde olması da Azeri Türkçesiyle Osmanlı Türkçesi arasında belirli ayrıklardan birini oluşturan önemli bir Azeri özelliktir. Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde çokluk birinci şahıs eki olan -k ve -k Azercide -iü, -uü, -üü şeklinde kullanılarak genişlemiştir. Kerkük Türkçesinde geniş zamanın çokluk üçüncü şahsında Azeride r > l değişikliği daima olmaktadır. Geniş zamanın olumsuzunda, olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi yani 1. teklik ve çokluk şahıslar -mAr-eki ile ikinci, üçüncü teklik ve çokluk şahıslar ise -mAz- eki ile kurulur. Bunun yanı sıra -mar, -mer ekinin Kuzey Azerbaycan ağızlarının birinci tekil şahsında, -maz, -mez eki ise ikinci tekil şahısta daha sık kullanılmaktadır. Bu zaman kullanımı için Bulud Karaçorlu Sehend, Şehriyar, Mehemed Hüseyin Sahhaf Cennetimegam, Coşgun, Nebi Hazri, Rüstem Behrudi'nin birçok şiirleriyle beraber kim tarafından yazıldığı belli olmayan anonim bir Azeri türküsüne de yer verilmiştir.

Şimdiki zaman eki için Eski Türkçe dönemine bakıldığında özel bir ek kullanılmadığı, geniş zaman başlığı altında verilen -ır, -ir, -ur, , -ür, -ar, -er eklerinin anlam olarak şimdiki zaman yerine de kullanıldığı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

görülmektedir. Gagauz, Türkmen ve Anadolu Türkçesine bakıldığı zaman ortak kullanımların olduğu ve Azerbaycan Türkçesinde şimdiki zaman çekiminin Oğuz Grubu Türkçesiyle benzerlik gösterdiği ve şimdiki zaman ekinin Azeri Türkçesinde Eski Türkçedeki şekli devam ettirdiği görülmektedir. Şimdiki Zaman kipinin -makda/ -mekde ekli çekimi Azeri sahasında pek görülmeyen Türkiye Türkçesinin bir kullanılışıdır. Bu kullanım sadece 3. tekil şahıs ekinde görülmektedir. Güney Azerbaycan'da görülen ikinci bir şimdiki zaman eki de -ır/ -iri ekli çekimdir. Şimdiki zamanın olumsuzunda ekin vokali olumsuzluk ekinin vokali ile birleşir ve -r imiş gibi görünür. Şimdiki zamanın olumlu kullanımı Elekber Salahzade, Şehriyâr, Halil Rıza, Şehriyâr'ın şiirleriyle olumsuz kullanım ise Bulud Karaçorlu Sehend'in bir şiiriyle örneklendirilmiştir.

Konuya genel olarak bakıldığında Türkiye Türkçesiyle Azeri Türkçesi arasında şimdiki zaman, geniş zaman ve duyulan geçmiş zamanın kullanımında ciddi anlamda farklılıkların olduğu görülmektedir. Duyulan geçmiş zaman hem Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -mış, -miş ekiyle hem de Azeri Türkçesinde duyulan geçmiş zamanın 2. tipi -up /-üp eki ile karşılanıp çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır. Ancak I. tekil ve I. çoğul kişilerin bu eki almadığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak geniş zaman eki sadece -Ar şeklindedir ve Türkiye Türkçesindeki -Ir/ -Ur ve -r ekleri, Azeri Türkçesinde geniş zamanı karşılamaz. Ancak Türkiye Türkçesinde geniş zamanı ifade eden -Ir/-Ur eki, Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanıldığı görülmektedir. Azeri Türkçesinde, geniş zaman kipinin olumsuzunda, olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi kullanılır. Böylece 1. teklik ve çokluk şahıslar -mAr-eki ile; ikinci, üçüncü teklik ve çokluk şahıslar ise -mAz- eki ile kurulur. Azeri Türkçesinde geniş zaman eki bugün -ar, -er'dir ve -r , -ır , -ir şimdiki zaman için kullanılır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak -ar, -er eki geniş zaman için kullanılmıştır. Şimdiki zaman için Türkiye Türkçesinden farklı olarak -ur, -ür ve -makda, -mekde ekleri kullanılmıştır. Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki -ir, -ır, -ur, -ür'dür. Vokalle biten fillerde hem bu ekin vokalinin hem de geniş zaman r'sinin tesiriyle şimdiki zaman eki bazen -r olur.

Bunların dışında Şimdiki zaman kipinin sadece 3. tekil şahıs ekinde görülen -makda/ -mekde ekli çekimi ve Güney Azerbaycan'da görülen ikinci bir şimdiki zaman ekidir. -ır/ -iri ekli çekimi bulunmaktadır. Şimdiki zamanın olumsuzunda ekin vokali olumsuzluk ekinin vokali ile birleşir ve -r imiş gibi görünür. Bu çıkarımlar ortaya çıkması için alanla ilgili önde gelen araştırmacıların eserleri titizlikle incelenmiş elde edilen veriler birçok kaynağa bakılarak örneklendirilmiştir. Bu nedenle bu araştırma Azeri Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasındaki zaman farklılıklarını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Azeri Türkçesinin tarihsel dönemi üzerine yapılan dilbilgisi çalışmalarına da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azeri Türkçesi, şimdiki zaman, geniş zaman, duyulan geçmiş zaman, Azeri Türkçesi zamanlar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

THE USES OF PRESENT CONTINUOUS TENSE, PAST PERFECT TENSE AND SIMPLE PRESENT TENSE IN IRAN (AZERBAIJAN) TURKISH

STRUCTURED ABSTRACT

The Turkic language which reaches up to east of Khazar and is spoken in Azerbaijan, Anatolia, İslans, Rumelia, Iraq and Syria is called western Turkic language. In the classification of today's written languages, Turkish Language of Turkey, Gagauzian Turkic Azerbaijani Turkic and Turkmenian Turkic take part in Western Turkic group. Because this offshoot of Turkic language is based on Oghuz dialect, it is also called as Oghuz group.

Today, the western Turkic languages maintain their existence in a large scope. And Gagauzian Turkic shows great improvements in the way of being a literary language after the collapse of the Soviet Union. Turkmenian Turkic is not as similar as Azerbaijani Turkic is with Turkey's Turkic because of being under the effect of western Turkic for centuries. Ottoman and Azerbaijan Turkish language came from the same written language so there are not significant differences between them. Then a differentiation period came into being which began from Old Turkish Period and became absolute after the fifteenth century. Nothing can be said transparently how this differentiation came into being.

Although both Azeri Turkish and Ottoman Turkish use Oghuz Turkish there are significant differences between their morphology. Conjugations are the leading of these differences. In this study the different uses of present continuous tense, past perfect tense and simple present tense are presented.

The suffix “-Up” is used for past perfect tense. This usage is not valid for “I and we”. The suffixes “-Ir/ -Ur and -ı” do not provide simple present tense in Azeri Turkish. Instead of this, this tense is provided by the suffix “-(y)Ar”. Present continuous tense, different from Turkey Turkish, is provided by suffixes “-ir, -ır, -ur, -ür” in Azeri Turkish. In this study three tenses are examined and exemplified which use different suffixes from Turkey Turkish. In this way, a perspective is created about the diverseness between Turkey Turkish and Azeri Turkic in some conjugations.

In the introduction to this article, both the similarities and differences between Azerbaijani and Turkish, as well as their respective dialects, are discussed by analyzing how the language of Azerbaijan diverged from Ottoman Turkish. By referencing A. Von Gabain's ‘Grammar of Old Turkic’, Faruk Timurtaş's ‘Grammar of Old Turkic’ and Zeynep Korkmaz's ‘Grammar of Turkey Turkish’ as regards the usage of the inferential past tense suffix, information is presented concerning the historical development and usage of -miş, the modal affix of this tense.

It is shown that in Azerbaijani the inferential past tense corresponds to the second person -up /-üp suffix and that personal endings of pronominal origin are used in verb conjugation; however, the first person singular and plural do not take this affix. This phenomenon is explained as a feature of Azerbaijani based on Old Anatolian Turkish,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

and the use of the -up /-üp deverbial affix as a conjugated verb is a remnant of an old compound conjugation. Based on this, by considering different verbs in Azerbaijani the positive and negative simple present (aorist) tense has been conjugated. Examples of this usage are given from the poems of Habib Sahir, Abbas Abdullah and Şehriyar.

It has been shown that the aorist tense suffix is also used to express indefinite future tense. The -Ir/ -Ur and -r suffixes in Turkish appear only in the form -Ar, the aorist tense suffix, in Azerbaijani. It has been shown that the -Ir/-Ur suffix, which expresses the aorist tense in Turkish, is used as the present continuous tense in Azerbaijani. By determining how this ending was used (based on words) in the Old Turkic period, the aorist tense suffix -Ar in modern Azerbaijani and in particular which verbs it is used with is discussed. A table of personal endings of pronominal origin in Azerbaijani is presented; then, by considering the verb 'to come', the conjugation of the positive aorist tense has been carried out accordingly. This is illustrated by showing the epenthetic glide -y between verb stems ending in vowels and the suffixes -er, -ar which are the most common aorist tense suffixes in Azerbaijani.

In addition, it is seen that in the negative of the aorist tense and in verb stems ending in vowels only -r is used as the suffix. In this conjugation, the personal pronouns in the form of -em are an important characteristic of Azerbaijani which formed by splitting from Ottoman Turkish. In conjugation of the definite past tense and conditional, -k and -k which are the first person plural endings in Azerbaijani are extended by use of the forms -ik, -uk, -ük. In the Turkish of Kerkük, the Azerbaijani third person plural r always undergoes a change to l. In the negative of the aorist tense, the negative affix has fused with the tense suffix, resulting in the first person singular and plural suffix -mAr and the second and third person singular and plural suffix -mAz-. Along with this, the suffixes -mar, -mer are used more frequently for first person singular in dialects of Northern Azerbaijan while the suffixes -maz, -mez are used for the second person singular. In the discussion of the usage of this tense, a number of poems by Bulud Karaçorlu Sehend, Şehriyar, Mehemed Hüseyin Sahhaf Cennetimegam, Coşgun, Nebi Hazri, and Rüstem Behrudi, as well as some Azerbaijani folksongs of unknown authorship, are referenced.

For the present continuous tense, when looking at the period of Old Turkic, no special suffix is found that is used to indicate present continuous tense; rather, the suffixes -ır, -ir, -ur, -ür, -ar, -er, under the heading of aorist tense, are used to express both aorist and present continuous meanings. Examining Gagauz, Türkmen and Anatolian Turkish, it is apparent that there are common tense usages and the conjugation of the present continuous tense in Azerbaijani exhibits similarity with that of the Oğuz branch of Turkic, and the present continuous tense suffix in Azerbaijani is a continuation of the Old Turkic form. The present continuous tense form ending in -makda/ -mekde, which is not often encountered in Azerbaijani, is a usage from Turkish. This usage is found only in the third person singular. In Southern Azerbaijan, a second present continuous tense is seen which is conjugated with the suffix -ır1/ -iri. In the negative of the present continuous tense the vowel in the tense suffix and the vowel in the

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

negative affix are combined, thus the tense suffix appears as -r. The usage of the positive present continuous tense is illustrated by examples from the poems of Elekber Salahzade, Şehriyâr, Halil Rıza, and Şehriyâr, while the negative form is shown in poems of Bulud Karaçorlu Sehend.

When viewed overall, it is apparent that there are serious differences in meaning between Turkish and Azerbaijani in the use of the present continuous, aorist and inferential past tenses. The inferential past tense, as in Turkish, also takes the suffix -mış, -miş in Azerbaijani, while the second person of the inferential past tense takes the suffix -up / -üp and personal endings of pronominal origin are used in the conjugation. However, the first person singular and plural forms do not take this affix. The aorist tense in Azerbaijani which is different from that of Turkish is simply in the form -Ar while that of Turkish takes the suffixes -Ir/ -Ur ve -r and does not correspond to the aorist tense in Azerbaijani. However, the -Ir/-Ur suffix, which expresses aorist (simple) present in Turkish, is found to be used as a present continuous suffix in Azerbaijani. In Azerbaijani, a fused form of the negative affix and tense suffix are used in the negative of the aorist tense. Thus, the first person singular and plural is formed with -mAr- while the second and third persons singular and plural are formed with -mAz-. The suffix -ar, -er which differs from Turkish is used for the aorist tense. For the present continuous tense, the suffixes -ur, -ür and -makda, -mekde which differ from Turkish are used. In Azerbaijani the present continuous tense suffix is -ir, -ır, -ur, -ür. In verb stems ending in vowels, the present continuous suffix is sometimes -r due to the effect of both the vowel in this suffix and the vowel in the r of the aorist tense.

Apart from these, there are the conjugations with the suffix -makda/ -mekde, found in only the third person singular form of the present continuous tense, and the second present continuous tense suffix seen in Southern Azerbaijan. In the negative of the present continuous tense, the vowel in the tense ending combines with that of the negative suffix so the tense suffix occurs as -r. In order for these inferences to come to light the works of leading researchers in this field were carefully examined and the data which were acquired are illustrated by referring to a number of sources. Therefore, this research is important not only in that it presents for consideration the differences in tenses between Azerbaijani and Turkish, but also because it contributes to linguistic studies on the historical period of Azerbaijani.

Key Words: Azeri Turkic, present continuous tense, past perfect tense, simple present tense, Azeri Turkic tenses.

Giriş

Bugünkü Türkiye Türkçesi ve ağızları ile Kuzey Azerbaycan, Güney Azerbaycan, İran, Gagavuz, Türkmenistan bölgesindeki Irak, İran, Suriye alanları Oğuz Türkçesini kullanmaktadır.

XVI. yüzyılda Azerbaycan'ın, Karakoyunlular, Akkoyunlular ardından da Safeviler'in egemenliği altına girmesiyle beraber yazı dilinde Osmanlı Türkçesinden ayrılıklar meydana gelir (Ercilasun, 2007, s.429). Burada İki farklı yazı dili gelişmeye başlayıp bu süreçte dilin kullanımı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

bakımından Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ve ağızları arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar oluşturmuştur.

Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi birbirine her ne kadar benzese de özellikle fiil çekimlerinde dikkat çekici farklılıklar bulunmaktadır. Şimdiki zaman, duyulan geçmiş zaman ve geniş zamanın fiil çekimlerinde Azerice ve Türkçeye dayalı karışık bir kullanım yaygındır.

Bu çalışmayla Azeri Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasındaki şimdiki zaman, duyulan geçmiş zaman ve geniş zamanın fiil çekimleri konusundaki farklılıklar ortaya konulmuştur.

Duyulan Geçmiş Zaman

Duyulan veya diğer adıyla anlatılan geçmiş zaman için A. von Gabain'in Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde bu ekin en eski haliyle –miş,-miş; n ağızında yer yer –maş, -meş; yuvarlak ünlülerden sonra çok nadir olarak da –muş, -müş olduğu belirtilmiştir (Gabain, 1988, s.81). XV. yüzyılda nakdi mazi eki olarak –mış, -miş şeklinde eklendiği bazen bu ekle beraber gerindium eki olan –up, -üp'ünde kullanıldığı belirtilmiştir. kırmışam, karışdurmuşam, komışam, irmişem, okımışam, düşmişem, ölmüşem, bulmuşam, olmuşam..... (Timurtaş, 2005, s.140). Zeynep Korkmaz Türkiye Türkçesinin Grameri adlı eserinde duyulan geçmiş zaman eki olan –mış'ın aslında sıfat fiilden geldiğini fiilin karşıladığı eylemin içinde bulunan zamandan daha önce olduğunu fakat konuşanın bunu görmediğini başkasından duyduğunu bildiren bir zaman olduğunu ifade etmiştir (Korkmaz, 2003, s.600-608).

1. Tekil Kişi Eki: olmuşam, gelmişem, delü olmuşam

2. Tekil Kişi Eki: uymışsan; kalmışsan

3. Tekil Kişi Eki: bulmuş; yememiş vuslat olmuş salmış

1. Çoğul Kişi Eki: ğark olmuşuz; icâzet almışuz

2. Çoğul Kişi Eki: taleb kılmışsız

3. Çoğul Kişi Eki: çengâle urmuşlar, cem olmuşlar, hayrân olmuşlar, daña kalmışlar

Olumsuzu

1. Tekil Kişi Eki: kalmamışam

2. Tekil Kişi Eki: bulmamışsan, tanımamışsan

3. Tekil Kişi Eki: kalmamış

1.Çoğul Kişi Eki: olmamışık

2.Çoğul Kişi Eki: kalmamışsız

3.Çoğul Kişi Eki: bulmamışlar

Azeri Türkçesinde duyulan geçmiş zamanın 2. tipi –up /-üp eki ile karşılaşılır ve çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Ancak, teklik ve çokluk 1. şahıslar bu eki almaz. Bugün Özbekçe ve Kazakça'nın içinde bulunduğu Doğu Türkçesinde 2. şahısta hala asli şekil muhafaza edilmekte tur- fiili ile kullanılmaktadır. kelüp turur sen (Timurtaş, 2005, s.140).

Bu Eski Anadolu Türkçesine dayanan bir Azeri özelliğidir. –up, -üp ulaç ekinin çekimli fiil olarak kullanılması eski bir birleşik çekimden kalmış bir durumdur. Eski Türkçede isim fiilinin -turur şekli ulaçlara getirilerek bilip turur men gibi birleşik çekimler yapılıyordu. Anlamı da geçmiş zamana uygundu. İşte bu birleşik çekimden zamanla turur yardımcı fiili düşünce ulaç tek başına öğrenilen geçmiş zaman fonksiyonu gören bir çekimli fiil gibi kalmıştır. Eski Türkçeden sonra Eski

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Anadolu Türkçesinde bunun bol bol kullanıldığını görürüz. Eski Anadolu Türkçesinden sonra Osmanlı sahasında bu kullanılış kalkmış bunun yerine Azeri sahasında bu şekil ikinci bir öğrenilen geçmiş zaman gibi yerleşip kalmıştır. Bugün öğrenilen geçmiş zaman Azeri Türkçesinde birinci şahıslarda –miş, -miş, -muş, -müş ile diğer şahıslarda bu –ıp, -ip, -üp, up ile yapılır (Ergin, 1981, s.123).

-İb eki öğrenilen geçmiş zaman eki olarak Azerbaycan ve Türkmenistan yazı dillerinde kullanılmaktadır. Ayrıca Oğuz ağızlarının birçoğunun konuşma dilinde bulunur (Gökdağ, 2009, s.210-215).

Kuzey ve Güney Azerbaycan sahalarında –miş ve –ıp eklerinin kullanımı kişilere göre farklılık göstermektedir.

Mirzâzadâ, H. Azärbaycan Dilinin Tarihi Grammatikası adlı eserinde geçmiş zaman eki olan –miş ve –ıp kullanımlarının birbirinden farklı zaman dilimlerinde geliştiğini (Kiril, 1990, s.146) belirtmiştir. –ıp ekinin kullanımıyla ilgili olarak XV ve XVI.yüzyılın yazı dilini göstererek aktif bir kullanımdan (gelibem, gelipsen, alıpsan, durupsız....) bahsetmiştir. –miş ekinin ise çağdaş konuşma dilinde (gelmişem, görmüşsen, gelmişler...) hala kullanıldığını belirtmiştir.

Bugün, Doğu Anadolu bölgesinde ve Azeri lehçesinde –up gerindium eki nakdi mazi manasında kullanılmaktadır. idüp-ven, arup-sın, olup durur, bulup-dur, gelüp-dür gelmeyüp-dür (Timurtaş, 2005, s.140).

Hezanlar

Hezan çağı

Gızıl güneş odlanıpdır

Ağaçların yarpağları

Min bir renkle boyanıpdır (Akpınar, 1994, s.145)

.....

(Habib Sahir)

Mezaristanda

Geden Hakka govuşupdu

Min küfrden sovuşupdu

Galanlardan soruşupdu:

Kim haksızdır, kim haklıdır

.....

(Abbas Abdullah)

1. Tekil Kişi Eki: gelmişem

2. Tekil Kişi Eki: gelipsen

3. Tekil Kişi Eki: gelip, gelipdi

1. Çoğul Kişi Eki: gelmişik

2. Çoğul Kişi Eki: gelipsiniz, gelipsüz

3. Çoğul Kişi Eki: gelipler

Teklilik üçüncü şahısta görülen gelipdi şekli gelmişlerin Azericedeki karşılığıdır. Çokluk ikinci şahıslarda gelüpsüz şekli Azeri ağızlarında görülen ikinci, üçüncü şekillerdir.

Bu gerindium konuşma dilinde ağızlarda geniş ölçüde f'leşmiş olduğu için tabii bu çekimde de genellikle f'li söylenir. gelifdi, gelifler gibi. Özellikle Kuzey Azerbaycan ağızlarında –ib,-ib, -

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

ub,-üb, -if,-if,-uf,-üf kullanımlarının yanı sıra itdı, itdi kullanımları da görülmektedir: gaçıf/gaçıtdı, gezif/gezitdi.....

2. Tekil Kişi Eki: olupsan, kılupsan

3. Tekil Kişi Eki: olupsan olupdur, dolupdur

Azeri Türkçesinde -miş ve -up ekleriyle yapılan bu çekimler bizdeki gibi sadece -miş anlamı vermezler. Bunlar yerine göre, bilinen geçmiş zaman manası da verir.¹

Şehriyar'ın Sehend'e Mektubu
Şah dağım, çal papağım el dayağım, şanlı Sehend'im
Başı dumanlı Sehend'im başı tufanlı Sehend'im
Başda Heyder Baba tek garla, girovla gapışıpsan
Son ipek telli buludlarla ufugde sarışıpsan
Savaşırken barışıpsan

(Şehriyar)

Geniş Zaman

Azerbaycan diline ait gramer kitaplarında da bu ek belirsiz gelecek zaman olarak ifade edilir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak geniş zaman eki sadece -Ar şeklindedir ve Türkiye Türkçesindeki -Ir/ -Ur ve -r ekleri, Azeri Türkçesinde geniş zamanı karşılamaz. Ancak Türkiye Türkçesinde geniş zamanı ifade eden -Ir/-Ur eki, Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanılır (Ercilasun, 2007, s.208).

Eski Türkçe döneminde ekler kelimelere göre kullanılıyordu. -ur, -ür; nadiren -ar, -er; tek tük de -ır,-ir fiil tabanının ünlü ile bitmesi halinde -yur, -yür, nadiren -r; şahıs zamirleri men sen, yahut ol, bu; biz, siz yahut sizler yahut +lar, +ler yahut olar. Nadiren, aynı fiil tabanına değişik geniş zaman ünlüsü gelir Alışılmış tegin-ür'ün yanında tegin'-ar da vardır.

Bugün Azeri Türkçesinde genel olarak geniş zamanı karşılayan, geniş zaman kullanımının en eski halinde ise nadir olarak görülen -ar , -er eki yaygın olarak tegin- "değmek"; al-"almak"; tart-"çekmek"; kan-"kanmak"; uk-"anlamak"; argür-"zaman geçirmek"; belgür-"belirmek"; bat-"batmak"; tut-"tutmak"; tuğ-"doğmak"; oz-"kaçmak, kurtarılmak"; öç-"sönmek", -ün-"yükselmek"; kod-"koymak"; ögir-"sevinmek"; -ür-"üfleme"; büt-"bitmek"; şiş-"şişmek"; it-"etmek"; baz-"titremek"; kes-"kesmek" fiilleri ile kullanılıyordu (Gabain, 1988, s.81).

Sehend'in Şehriyar'a Mektubu
Buludam sallansa gaşım-gabağım
Ağlaram alemi seller apararar
.....

(Bulud Karaçorlu Sehend)

Şehriyar'ın Sehend'e Mektubu
Göyden ilham alalı, sirri semavata deyersen
Hele ağ kürkü bürün, yaşda yaşıl don da geyersen
Goradan havla yeyersen
Titreyir saz telî tek şahelerin çayda çemende

¹ Komisyon, **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 1030.

Ad alıp senden o şair ki sen ondan ad alasan
Ona her dad veresen yüz o müğabil dad alarsan

(Şehriyar)

Azerbaycan Türkçesinde zamir kökenli olan şahıs ekleri şu şekildedir:

1. Tekil Kişi Eki: -am, -em

2. Tekil Kişi Eki: -san, -sen

3. Tekil Kişi Eki: -

1. Çoğul Kişi Eki: -(ı)k, -(i)k, -(u)x, -(ü)k, -(ü)x

2. Çoğul Kişi Eki: -sınız, -sınız, -sunuz, -sunuz

3. Çoğul Kişi Eki: -lar, -ler

Buna göre olumlu geniş zamanın çekimi şu şekildedir.

1. Tekil Kişi Eki: gelerem, oğuyaram

2. Tekil Kişi Eki: gellersen (η), oğuyarsan

3. Tekil Kişi Eki: gelir, oğuyar

1. Çoğul Kişi Eki: gelerik, oğuyarlı

2. Çoğul Kişi Eki: gellersiniz, oğuyarsınız

3. Çoğul Kişi Eki: gelirler, oğuyarlar

Semeni

Men il boyu hesretine dözerem
Ele bilme beklemekten bezerem
Yollarını sözlerimle bezerem
.....

(Bir Azeri Türküsü)

Heyder Babaya Selam
Bayram olup kızıl balçık ezerler
Nakış yapıp odaları bezerler,
Raflarda dizmeleri dizerler,
Kızın gelinin findıkçası, kınası,
Heveslenir anası kaynanası.
.....

(Şehriyar)

Şehriyâra Selâm
İğit oğlum şirin sözli Şehriyar,
Olsun sene dünya boyı beht yar,
Öz elimde olsa benim ihtiyar,
Yolun üste elvan çiçek serperem,
Baş eğerem dudahların öperem.
.....

(Mehemmed Hüseyin Sahhaf Cennetimegam)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Azerbaycan Türkçesinin Karapapak ve Terekeme ağızlarında ɲ sesi kullanılmıştır. Güney Azerbaycan ağızlarında ise bu sesin n, v, y ünsüzleri şeklinde kullanılmasının yanı sıra düştüğü görülmektedir (İslamov, Ağayev, Behbudov, Mehmedov, Memmedov, Tağıyev, Hasiyev, 1990, s.123).

Azeri Türkçesinin en yaygın geniş zaman eki olan -er, -ar eki ünlü ile biten kelimelere araya -y yardımcı sesi gelerek kullanılır. oğuyar, yiyer...

Semeni
Getme menden uzahlara semeni...
Bizim eller oğuyur bu neğmeni
Semeni ay semeni saħla meni.
Dizerem dört yanına nergisi yasemeni,
Semeni, ay semeni saħla meni.

(Bir Azeri Türküsü)

Eziz Şehriyara Selam
Kim galar geydine, kim onu gözler,
Ovçılar güllesi bağrını dözler.
(Coşgun)

Bu kurala rağmen geniş zamanın olumsuzunda ve ünlü ile biten fiillerde sadece -r şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Vokalle biten fiillerde esas itibari ile yine -ar, -er çok kullanılır ganiyar, oğuyar. Ancak bazen sadece -r eki de kullanılır. Azeride şimdiki zaman eki -ır, -ir -ur, -ür olduğu için bu -r'li geniş zaman şekilleri dar vokal ile biten fiillerde genellikle şimdiki zaman ile karışır.

Asıl -ar, -er geniş zaman eki olduğu için bu karışma büsbütün kuvvetlenir. Ancak isderem gibi a, e ile biten fiillerde açık bir geniş zaman hissedilir. Çünkü bunların şimdiki zamanında vokal darlaşır: isdiyirem gibi. Fakat bunun yanında isdirem şekli de vardır. Bu da şimdiki zamandır. Bu şimdiki zaman herhalde -ir'li şeklin haploloji yoluyla kısalımından ibarettir: isdiyirem > isdirem gibi. Aksi takdirde şimdiki zamanda da -r eki karşımıza çıkıyor demektir. Böylece -ar, -er ve -ır geniş zaman; -ır,-ir-ür,-ur ve -r şimdiki zaman ekleri oluyor. Her iki şeklin fonksiyon yakınlığı, eskiden şimdiki zamanın çok defa geniş zaman eki ile karşılanması bu ihtimali göz önüne getiriyor. İsdirem, isdiyirem geniş zaman şekilleri ile isdiyirem isdirim şimdiki zaman şekillerinin bir arada kullanılması dikkate değer bir durumdur.

Tebriz üfuglerinden
Güneş nur çileyirdi
Müellim danışirdi:
Zaferden ingılabdan
Uşağlar dinleyirdi
Çiçekler dinleyirdi (Akpınar, 1994, s.194).
.....

(Nebi Hazri)

Dar vokalli fiillerde geniş zaman üşüyer ve üşür, şimdiki zaman üşüyür ve üşür şeklinde kullanılıyor. Burada r'li şeklin karışması daha açıktır. Bu yüzden dar vokalli fiillerde -r kullanılınca bunun geniş zaman mı şimdiki zaman mı olduğunu tayin etmek iyice güçleşmektedir (Ergin, 1981, s.134-135).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Yaddaşlara Yazın
Mene sus deme
Deyirsen sen daha uşag deyilsen
Bes niye sözünden delilik yağır.
.....

(Rüstem Behrudi)

Şahıs zamirlerinin –em şeklinde olması da önemli bir Azeri özelliğidir. Azeri Türkçesiyle Osmanlı Türkçesi arasında belirli ayrılıklardan birini oluşturur. Teklik birinci şahıs eki açıkça Eski Anadolu Türkçesinden gelmekte ve Osmanlı sahasında son devirlerde vuku bulmuş olan darlaşma yapılmamış olmaktadır. Teklik ikinci şahıs eki Eski Türkçeye, ekin zamir menşesine dayanmaktadır. Ekleşme olmuş fakat darlaşma olmamıştır. Kuzey Azerbaycan’da sağır ke’li şekli de bazı ağızlarda ve bir parça da edebi dilde yaşamaktadır. Bütün sağır n’lerin n olması Tebriz’de de İstanbul’daki gibi tamdır. Kuzey Azerbaycan da ise yazı dilinde n’ler hâkimdir. Çokluk birinci şahıs eki geçmiş zaman ve şart çekiminden alınmıştır. Bunu Türkiye Türkçesinde de görüyoruz. Fakat Türkiye Türkçesinde gelmişik gibi yalnız öğrenilen geçmişte olan ve konuşma dilinde kalan bir değişiklik vardır. Azeri Türkçesinde ise görülen geçmiş zaman ile şart çekiminin bu eki zamir kökenli eklerle çekilen bütün kiplere atlamıştır. Ve –ız, -iz, -uz-, -üz’ün yerini tutmuştur. Gelerik, geleceyik, gelmişik, gelek, gelmeliyik, örneklerinde olduğu gibi.

Gelirik, gèdirik hoş arzularla

(Hazri)

Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde çokluk birinci şahıs eki –k ve –k ‘dir. Diğer çekimlere atlayınca bunun –ik, -ik, -uq, -ük olduğunu Azercideki bu kullanışlar göstermektedir. Böylece ekin bünyesine yardımcı sesi de alarak genişlediği görülür.

Çokluk ikinci şahıstaki yuvarlak ve tek heceli şekiller bazı Azeri ağızlarında vardır. Edebi dil Türkiye Türkçesindeki şekilleri vokal uyumuna uydurarak devam ettirmektedir.(Ergin, 1981, s.125).

Geniş zamanın çokluk üçüncü şahsında Azeride r > l değişikliği daha doğrusu benzeşmesi daima olmaktadır. geleller, oğuyallar (Ergin, 1981, s.137) şeklindeki ses olayının Kerkük Türkçesinde de yaygın olduğu görülmektedir (Bayatlı, 1996, s.391).

Heyder Babaya Selam

.....
Göverçinler deste galhup uçallar
Gün saçanda gızıl perde açallar
Gızıl perde açup yığup gaçallar
Gün ucalup artar dağın celalı
Tebietin cevanlanar cemalı
.....

Biçinciler ayranların içeller,
Bir huşlanup sondan durup biçeler
.....

(Şehriyar)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Azeri Türkçesinde geniş zaman eki olarak kullanılan –ar, -er eki ünlü ile biten kelimelerde y ünsüzü alarak kullanılır.

Heyder Babaya Selam

.....
Emme Can'ın bal bellesin yiyerdim,
Sondan durup üs donumu giyerdim,
Bağçalarda tiringini diyerdim,
Ay özümü o ezdiren günlerim,
Ağaç minüp at gezdiren günlerim.
.....

(Şehriyar)

Bu kullanımın dışında geniş zamanın olumsuz şeklinde ve de ünlü ile biten fiillerde –r şeklinde bir kullanıma rastlanmaktadır. Bu özelliğin Kuzey Azerbaycan Türkçesinden Güney Azerbaycan Türkçesinde çok yaygın olduğu görülmektedir.

Heyder Babaya Selam

.....
Çaydanımız ersin üste kaynardı
Govurgamız sac içinde oynardı
.....

(Şehriyar)

Olumsuz Şekli

Bilindiği gibi ölçünlü Türkçede geniş zamanın olumsuz çekiminde kip eki düşmüştür. Düşen kip ekinin fonksiyonunu olumsuzluk eki üstlenmiştir. Azerbaycan Türkçesinde geniş zamanın olumsuz teklik 1. şahıs çekimlerinde kip ekinin düşmediği görülür:

Bununla oynamaram [Vahabzade 1979, s. 115].

Şairi kimseye değişmerem men [Vahabzade 1979, s. 17].

Rahat gündüzlere deyişmerem men [Hazri 1976, s. 109] (Gökçur, 2012, s.1801- 1824).

Azeri Türkçesinde, geniş zaman kipinin olumsuzunda, olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi kullanılır. Böylece 1. teklik ve çokluk şahıslar -mAr-eki ile ikinci, üçüncü teklik ve çokluk şahıslar ise –mAz- eki ile kurulur (Ercilasun, 2007, s.208).

Geniş zamanın olumsuzu eski Türkçe döneminden beri –maz, -maz ekiyle yapılmıştır. A. Von Gabain Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde geniş zamanın özel bir olumsuzluk şekline sahip olduğunu belirtmiştir. Geniş zaman özel bir olumsuzluk şekline sahiptir. Olumlu şeklin –r'sinin yerine –z gelir: saw-ma-z man “sevmem”; tıdıl-maz+lar “engellenmezler” (Gabain, 1988, s.78).

Azerbaycan Türkçesinde olumsuz zamanda kullanılan zamir ve zaman ekleri:

1. Tekil Kişi Eki: -mezem, -menem, -merem -maram

2. Tekil Kişi Eki: -san, -sen

3. Tekil Kişi Eki: -maz, -mez

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

1. **Çoğul Kişi Eki:** -mezik, menik, -merik, maziğ, -manığ, -marığ
2. **Çoğul Kişi Eki:** -sınız, -sınız, -sunuz, -sunuz
3. **Çoğul Kişi Eki:** -mazlar, -mezler

1. **Tekil Kişi Eki:** bilmezem, bilmenem
2. **Tekil Kişi Eki:** bilmezsen
3. **Tekil Kişi Eki:** bilmez

1. **Çoğul Eki:** bilmezik
2. **Çoğul Kişi Eki:** bilmezsiz
3. **Çoğul Kişi Eki:** dönmezler

Uzağ değil

Öz yolundan çekilmeyip, çekilmez

Döyüşlerde döyülmeyip, döyülmez

Celladlara eyilmeyip eyilmez

Hem gocası, hem cavanı Tebriz'in (MG., S. 245-249) (Akpınar, 1994, s.184).

.....

(Süleyman Rüstem)

Azeri Türkçesinde geniş zamanın olumsuzunda –r eki kullanılır. Türkiye Türkçesinde fiil çekiminde genel durum şudur: Bir çekim dışındaki bütün çekimlerde şekil ve zaman eki fiilin hem olumsuzuna hem olumsuzuna getirilir: gel-di, gel-me-di, bil-i-yor, bil-mi-yor gibi. Yalnız geniş zamanda eskiden beri geniş zaman eki sadece müspet fiile getirilir, menfi geniş zaman ise –maz, -mez (-ma, -me) partisip eki ile yapılır. İşte Azeri Türkçesinde bugün geniş zaman çekiminin de diğer çekimlerin paraleline sokulduğu ve menfi fiile de geniş zaman eki getirildiği görülür. Bu çok önemli bir noktadır.

Azeri Türkçesinde geniş zaman eki bugün –ar, -er'dir ve r , -ır , -ir şimdiki zaman için kullanılır. Ancak menfi geniş zaman unutmuruğ, gelmirem, bilmir şeklindedir. Gelmerem, atmarığ gibi şekiller tereddütsüz geniş zaman şekilleridir. Onun için bu paralellığe sokuştta şimdiki zamanın tesiri olabilir. Ama şeklin geniş zaman olduğunda şüphe yoktur.

Eskiden geniş zamanın olumsuzu Türkçede hep –maz, -mez ile yapılırdı. Osmanlıcanın sonlarında birinci şahıslarda –maz, -mez'in yerini –ma,-me almıştır. Azeri Türkçesinde ise son zamanlara kadar birinci şahıslarda da –maz, -mez yerini korumuştur. Bugünde yine bu –maz, -mez şekilleri devam etmektedir. Ancak bugün r'li şekiller de ortaya çıkmıştır. Bu r'li şekiller yine yalnız birinci şahıslarda görülür. Ayrıca birinci şahıslarda bir de n'li şekiller görülür. Böylece bugün Azeri Türkçesinde olumsuz geniş zaman çekimi şu şekildedir. Burada görülen diğer hususta çokluk birinci şahıs geniş zamana –k ikinci tipteki şahıs ekinin atlanmış olmasıdır. Osmanlı sahasında bazı ağızlarda da bu görülür. Ancak İstanbul Türkçesinde ek normal olarak birinci tipten –ız, -iz, -uz, -üz'dür (Ergin, 1981, s.44).

1. **Tekil Kişi Eki:** gelmezem, gelmerem, gelmenem
2. **Tekil Kişi Eki:** gelmezsen
3. **Tekil Kişi Eki:** gelmez

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

1. **Çoğul Kişi Eki:** gelmezik, gelmerik, gelmenik

2. **Çoğul Kişi Eki:** gelmezsiniz

3. **Çoğul Kişi Eki:** gelmezler

gelmezem, gelmerem, gelmenem gibi örnekleri olan geniş zamanın birinci tekil şahsı konuşma dilinde fazla kullanılmamaktadır. Yazı dilinde de kullanımına rastlanmamıştır. Özellikle Doğu Anadolu'daki Azerice'nin etkisi altında olan ağızlarda (Ağrı Azeri ve Ağrı Terekeme vs.) geniş zamanın olumsuz birinci tekil şahıs çekiminde geniş zaman ekini (n)yapar: (görmenem "görmem", demenem "demem", olamanam "olmam") (Efendioğlu, 2009, s.808-8040). Bu zamanda en fazla kullanılan -maram, -merem şeklidir. Yine yazı dilinde de bu şeklin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

.....
Heyder Baba, gece durna geçende
Köroğlunun gözi kara seçende
Gır atını minüp kesüp biçende,
Men de buradan tez metlebe çatmaram,
Eyvez gelüp çatmayuncan yatmaram.

.....
(Şehriyar)

Bu durum birinci çoğul şahıs için de geçerlidir.

Eziz Şehriyâr'a Selâm

.....
Sen ana yurdumun şirin dilisen,
Onun bahçasında açan gülisen,
Sen Azerbaycanın esil elisen,
Yegin bil ki seni biz unutmarıñ
Seni atıp özgesini tutmarıñ

.....
(Çoşgun)

-mar, -mer ekinin Kuzey Azerbaycan ağızlarının birinci tekil şahsında, -maz, -mez ikinin ise ikinci tekil şahısın daha sık kullanıldığı görülmektedir (İslamov, Ağayev, Behbudov, Mehmedov, Memmedov, Tağıyev, Hasıyev, 1990, s.161-163).

Güney Azerbaycan Türkçesiyle Türkiye Türkçesi -mam, -mem ekinin birinci tekil şahısta kullanımı noktasında ortak bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir.

Gözler

.....
Bakışı, gülüşü, hilesi, fendi,
Katıp karıştırdı köyü, kenti.
Bilmem ilk kez kimden öğrendi,
Konuşmayı, işveyi, gamzeyi gözler.

(Sehend)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

İkinci şahıslardaki n'li şekil Tebriz'e ve edebi dile mahsustur (Ergin, 1981, s.119). Çokluk üçüncü şahısta -rl ve ll benzeşmesinin olduğu görülmektedir.

Heyder Baba'ya Selam
 Bayram olup gızıl palçih ezeller
 Nakgış vurup otahları bezeller
 Tahçalarda düzmeleri düzeller
 Gız gelinin findihçası henası
 Heveslener anası, gaynanası.

.....

(Şehriyar)

Güney-Batı (Oğuz) Türk lehçelerinden olan Azerbaycan Türkçesinde bil-yardımcı fiilinin daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir (İlke, 1997, s.140). Yeterlilik fiilinin Azerbaycan Türkçesiyle Türkiye Türkçesindeki kullanımları aynı şekildedir. Daha önceki dönemlerde Türkçede yeterlilik fiili Eski Türkçedeki u- muktedir olmak yardımcı fiili ile yapılırdı: bile u-, bile uma- örneklerinde olduğu gibi. Sonradan bu fiil unutulmuş onun yerini bil- fiili almıştır. Yeterlik fiilinin olumsuzunda ise eski şekil devam edip gitmiştir. Yalnız olumsuz uma-fiili ek haline gelmiştir. Bu geçişte uma-'nın u vokali kendisinden önceki gerindiumun vokali ile kaynaşmış ve önceki Batı Türkçesinin başlarında -üme, -uma,- ime,-ıma, -ama, -eme gibi kullanımlar ortaya çıkmıştır. Böylece yeterliliğin olumlusu bil- fiili ile yapılırken olumsuzu -ama, -eme ile yapılmaktadır: geleme-, kaçama-, düşüneme-örneklerinde olduğu gibi. Bu birleşme Azeri sahasında m sesinin ikizleşmesine neden olmuştur: geleme-, yazama- örneklerinde olduğu gibi. Ayrıca Azeri sahasında yeterliliğin olumsuzunda bil- fiilinin olumsuzu da kullanılmaktadır: gele bilme- gibi (Ergin, 1993, s.388). Gede bilmem, mine bilmem, galabilmem...

İkinci ve üçüncü şahıslarda geniş zamanın olumsuzu -maz, -mez eki kullanılarak yapılmaktadır.

.....
 Heyder Baba igit emek itirmez,
 Ömür geçer, efsus bere bitirmez,
 Nâmerd olan ömri başa yetirmez,
 Biz de vallah unutmarih sizleri.

(Şehriyâr)

Şehriyara Selam

.....
 Her esen yel, çardağları yıhanmaz,
 Gar getmese yerden çiçek çıkanmaz,
 Heç mengene gere gün tek sıhanmaz,
 Bir ürek 'ki gemle dolı dağ olsun,
 Ne faydası, dört bir yanı bağ olsun.

.....

(Sehend)

Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman Türkçenin en eski yazılı belgelerinden beri bu yazı dilinin tüm dönemlerinde farklı eklerle kullanılmıştır. Eski Türkçe dönemine bakıldığında şimdiki zaman için

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 10/4 Winter 2015

özel bir ek kullanılmadığı, geniş zaman başlığı altında verilen –ır, -ir, -ur, -ür, -ar, -er eklerinin anlam olarak şimdiki zaman yerine de kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir (Gabain, 1988, s.80).

Şehriyar'ın Sehend'e Mektubu
Ağ periler sarı köynekli buludlardan enirler
Süd gölünde meleke ile çimerken sövinirler
Sövinirler, öyünürler
Govzanada hele elde dolu bir cam aparırılar
Sanki çengilere, şairlere ilham aparırılar

.....

(Şehriyâr)

Şimdiki zaman ekinin Karahanlı ve Harezmi Türkçesi döneminde de çoğunlukla geniş zaman ekiyle karşılanmış olmakla beraber Divan-ı Hikmet'te –e,-a zarf fiil ekinin hem geniş zaman hem de şimdiki zaman için kullanılıp –may/-mey ekinin ise şimdiki zamanın olumsuzunu karşılamak için kullanıldığı bilgisi yer almaktadır (Türk, 1999, s.3-4). Faruk Kadri Timurtaş'ın Eski Türkiye Türkçesi adlı eserinde de şimdiki zaman için özel bir ek yoktur. Bu sığa çok defa muzari ile ifade edilmektedir. Bugün kullanılan ve –yor- fiilinden gelen –yor eki henüz metinlerimizde görülmemektedir. 14. Yüzyılın bazı eserlerinde tesadüf edilen bu ek metinlerimizde geçmiyor (Timurtaş, 2005, s.144).

Azerbaycan Türkçesinde şimdiki zaman çekimi tarihsel bir geçmişten dolayı Oğuz Grubu Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Gagauz, Türkmen ve Anadolu Türkçesine bakıldığı zaman ortak kullanımların olduğu görülmektedir. Azeri Türkçesi şimdiki zaman eki olarak Eski Türkçedeki şekli devam ettirmiştir. Geniş zamanla şimdiki zaman ekinin dar ünlülü veya geniş ünlülü kullanımı şu zamana aittir şeklinde bir yaklaşımdan ziyade anlamsal olarak ayrılmışlardır. Her iki ek birbirinin yerine kullanılmıştır. Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki –ir, -ır, -ur, -ür'dür. Vokalle biten fiillerde hem bu ekin vokalinin etkisi hem geniş zaman r'sinin tesiriyle hem de çekim sırasındaki ünlü değişmelerinin sonucundaki hece yutumu ve kaynaşmasıyla bu ek ünlüsünü kaybederek sadece –r şeklinde kullanılmaktadır.

(y)Ir/ (y) Ur ekleri kullanılarak oluşturulur.

Oğlum Tebriz'im

Sen en büyük sevinç, en mugaddes gem

Meni alovlara atan Tebriz'im

Üzüne bağanda balam deyirem Adını çekende atam Tebrizim (Akpınar, 1994, s.190)

.....

(Halil Rıza)

1. Tekil Kişi Eki: gelirem, oğuyuram

2. Tekil Kişi Eki: gelirsen, oğuyursan

3. Tekil Kişi Eki: gelir, oğuyur

1.Çoğul Kişi Eki: gelirik, oğuyuruğ

2.Çoğul Kişi: gelirsiniz, oğuyursunuz

3.Çoğul Kişi Eki: gelirler, oğuyurlar

Olumsuzu: –mır, -murdur.

1. Tekil Kişi Eki: gelerem

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

2. **Tekil Kişi Eki:** gelersen
3. **Tekil Kişi Eki:** gelir
1. **Çoğul Kişi Eki:** gelerik
2. **Çoğul Kişi Eki:** gelersiniz
3. **Çoğul Kişi Eki:** gelirler (geleller)

-or, -ör kullanan ağızlarda ise çekim şöyledir:

1. **Tekil Kişi Eki:** oğuyoram
2. **Tekil Kişi Eki:** oğuyorsan
3. **Tekil Kişi Eki:** oğuyor
1. **Çoğul Kişi Eki:** oğuyoruğ
2. **Çoğul Kişi:** oğuyorsunuz
3. **Çoğul Kişi Eki:** oğuyorlar

-yor ekini kullanan ağızlarda ise şahıs ekleri de değişiktir ve çekim şöyledir.

1. **Tekil Kişi Eki:** geliyirim, oğuyerim
2. **Tekil Kişi Eki:** geliyorsun, oğuyerim
3. **Tekil Kişi Eki:** geliyor, oğuyer
1. **Çoğul Kişi Eki:** geliyirik, oğuyeriz
2. **Çoğul Kişi Eki:** geliyirsiniz, oğuyersiz
3. **Çoğul Kişi Eki:** geliyirler, oğuyerler

Örneklerinde de görüldüğü gibi düz ünlüyle biten bir fiile yuvarlak ünlülü ekler gelmektedir.

Şimdiki zaman ekinde çokluk birinci şahıs ekinin z olarak kullanılması Azerbaycan Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasında fiil çekimi benzerliği olarak görülmektedir: bahırız, yahırız, görüriz.....

Azeride geniş zamanın çokluk üçüncü şahsında olan r > l benzeşmesi şimdiki zamanda da görülen bir ses olayıdır. geleller, oğuyallar (Ergin, 1993, s.137). Gerileyici benzeşme ile oluşmuş bu şeklin Bitlis/Adilcevaz, Erzurum/Karasu, Van gibi Doğu Anadolu Ağızlarında da sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Bazen ikinci tekil şahısta geniş zaman ünsüzünün düşüp onun yanında yer alan ünlünün de yuvarlaklaştığı görülmektedir.

gelirsen > gelürsen > gelüsen

Şimdiki zaman ekinin ünlü ile biten fiillere araya y sesini alarak ünsüzle biten fiillere ise –ır, -ir, -ur, -ür şeklinde geldiği görülmektedir. oturur, yatır, gedir, bahır, istiyir, deyir, eridir.....

Şehriyar'ın Sehend'e Mektubu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Ne merağlar ki ayığ gözlere rüyadı deyirsen
Ne şefağlar ki derin bahmada deryadı deyirsen
Uyduran cenneti me'vadı deyirsen

.....
(Şehriyâr)

Mikayıl Müşfik'in Monoloğu
Şer yazmağ isteyirem
İşleyir mi gören yine fitne hanım şer gulu bey?
Aralıgda sülenir mu? (Akpınar, 1994, s.159)
(Elekber Salahzade)

Bu ses olayından dolayı Güney Azerbaycan Türkçesinde y sesine bağlı hece yutumu görülmektedir. Bugün Azeri Türkçesinin Türkiye Türkçesine olan etkisinden dolayı Doğu Anadolu grubu ağızlarında da aynı kullanım şekli görülmektedir. ağılıram, gelmirem, vermirsen.....

Şimdiki Zaman Kipinin -makda/ -mekde ekli çekimi:

Şimdiki zamanın bu eklerle kullanımı sadece 3. tekil şahıs ekinde görülmektedir. demekdedür ceng ü cidâl etmekdedür.

-makta şimdiki zaman şekli Türkiye Türkçesinin bir kullanılışıdır. Ve Azeri sahasında pek görülmez. Böylece burada Türkiye Türkçesinin tesiri söz konusudur (Ergin, 1993, s.131).

Şimdiki Zaman Kipinin -ır/ -iri ekli çekimi:

-ır, -iri Güney Azerbaycan'da görülen ikinci bir şimdiki zaman ekidir. Bu ek -ır,-ir'in geniş şeklidir. Rumeli ağızlarında ve Anadolu ağızlarında -yor şimdiki zaman ekinin bir -yoru şekli vardır: geli-yorı, diki-yorı, örneklerinde olduğu gibi. Bu -yor ekinin bir evvelki safhasından ibarettir. -yorır'ın sonundaki r düşmüştür, fakat ı muhafaza edilmektedir. Azeri Türkçesinde de -yorır -yorir'den gelen -ır, -ir'in bir evvelki safhası aynı şekilde -ır, -iri olmalıdır: geli yorır > geli > yorir > geliyeri > geliri > gelir örneklerinde olduğu gibi (Ergin, 1993, s.201).

Şimdiki zaman ekinin ikinci ve üçüncü tekil kişide düz ünlü ile biten fiile zaman eki yuvarlak şekilde gelmektedir: bekleyür, gözleyür, başlayur, taşlayur, kaynıyur.

İkinci ve üçüncü tekil kişi çekimlerinde yuvarlak ünlü ile biten bir fiile düz ünlü getirildiği de görülmektedir: boyır, soyır, görir, ürir, sürir, soyır.....Bu kullanımın Doğu grubu ağızlarında da varlığı Azericenin etkisiyle sürmektedir.

Şimdiki zaman çekiminde çoğul birinci şahısta ince ünlü ile biten fiile kalın, düz ünlü ile biten fiile yuvarlak ünlü geldiği görülmektedir: gelürüg, görürüg, geyirüg....

İkinci çoğul şahıs zaman çekiminde ses değişimleri sonucu şahıs eki -sız, -siz biçimine gelmektedir. Bu ekin dar ünlü ile biten kelimelere yuvarlak ünlü ile bile geldiği görülmektedir. Bu durumun konuşma dilinden ziyade özellikle Güney Azerbaycan Türkçesinde yazı dilinde kullanıldığı görülmektedir. bilirsüz, gedirsüz...

Şimdiki zaman çekiminde bazen çekim içinde yer alan r sesinin düştüğü görülmektedir. görüsen, bilisen, deyisen.....

Şimdiki Zamanın Olumsuzu

Şimdiki zamanın olumsuzunda ekin vokali olumsuzluk ekinin vokali ile birleşir ve -r imiş gibi görünür: bilmir, olmur, sevmir, örneklerinde olduğu gibi. Olumsuz fiildeki r'yi vokalle biten

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

olumlu fiildeki r ile karıştırmamak gerekir. Çünkü bu ikinciler çok defa –ır, -ir, -ür, -ur alırlar. Oğuyur, isdiyir gibi. Olumsuz fiilde bu ek esas itibari ile yoktur. Ancak bazı ağızlarda görülebilir.

–ır, -ır, -ur, -ür ekinin ilk bakışta geniş zaman –r ekinden geldiği –ar, -er’i geniş zaman içinde genelleştiren Azeri Türkçesinin r’yide şimdiki zamana bıraktığı, bu r’nin önündeki yardımcı vokali bünyesine alarak –ir, -ır, -ur, -ür haline geldiği düşünülebilir. Fakat durum böyle değildir. Gerçi Azeri Türkçesinde şimdiki zamanın oluşumunda geniş zamanın tesiri inkar edilemez. Ancak Azeri şivelerinde –ir, -ır, -ur, -ür ekinin başka şekillerde de görülmesi meseleyi aydınlatmaktadır. Nitekim edebi dilde ve Azeri ağızlarının büyük bir kısmında –ir, -ır, -ur, -ür olarak görülen bu ek Terekeme , Karapapağ ağızlarında –er, -or, -ör şeklindedir. Geniş zamanla karışır diye –ar şekli yoktur. Düz fiillere kalın olsun ince olsun -er şekli getirilir. Gel-er, otur-or, öl-ör, al-er örneklerinde olduğu gibi. Olumsuzda vokal birleşmesi ile durum aynıdır. Gelmêr, oğumor, ölmör, almêr gibi. Ekin Çiçavat, Ahıska gibi Azeri ağızlarında görülen bir üçüncü şekli –yêr’dir. Bu –yêr’in Türkiye Türkçesi’nin –yor’una paralel olduğu açıktır. –yor nasıl –yorr’dan gelmişse - yêr’de aynı şekilde yêrir’den gelmiştir. Zira yorı-, yürü- fiili Azeride -yêri şeklindedir.

İşte bu yêr’li şeklin haploloji ile kısalması sonucunda - êr’li şekli ortaya çıkmış görünüyor: geliyêr > gelêr gibi. – êr, -ar, -ör ekinin bazı ağızlarda uzun söylenmesi de bunu desteklemektedir. Hatta vokalle biten kelimelerde – êr, -ar, -ör ekini – yêr, -yor, -yör kabul etmek de belki mümkündür: daşı-yêr, ağıl-yêr, üşü-yor.

–ır, -ır, -ur, -ür ekinin de bu –yêr > -êr, -ör, -or şeklinden geldiği anlaşılmaktadır. Azeri Türkçesi ilk hece dışında o, ö sesini hiç kabul etmez ve yabancı kelimeleride bunun için değiştirir: dohtur, horoz gibi. Burada –or, ör’ü –ur, -ür yapması normaldir. Bunun gibi –êr’ide –ır, -ir yapmıştır. Bu gelişmede tabi ki geniş zaman r’sinin de tesiri olmuştur. Böylece-ır, -ir, -ur, -ür şimdiki zaman eki ortaya çıkmıştır (Ergin, 1993, s.145).

Men azadlığ isteyirem

Bu azatlık cephesinde bir fedayi esgerem

Men azatlık isteyirem, bir de azad bir veten (Akpınar, 1990, s.134).

.....

(Bulud Karaçorlu Sehend)

Bilmeyirem

Bu gece men ki yata bilmeyirem

Başı başlara gata bilmeyirem

Yuhusuzluk meni gatlaştırdı,

Men bu namerde batabilmeyirem

Oğru kaldırdı gazan-gablamanı

Kim elatsın hacata bilmeyirem

Sonuç

Fiil çekimleri konusunda Türkiye Türkçesiyle Azeri Türkçesi arasında şimdiki zaman, geniş zaman ve duyulan geçmiş zamanın kullanımında dikkate değer farklılıklar olduğu görülmektedir.

Duyulan geçmiş zaman hem Türkiye Türkçesinde olduğu gibi –miş, -miş ekiyle hem de Azeri Türkçesinde duyulan geçmiş zamanın 2. tipi –up /-üp eki ile karşılanıp çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır. Ancak I. tekil ve I. çoğul kişilerin bu eki almadığı görülmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Türkiye Türkçesinden farklı olarak geniş zaman eki sadece –Ar şeklindedir ve Türkiye Türkçesindeki –Ir/ -Ur ve –r ekleri, Azeri Türkçesinde geniş zamanı karşılamaz. Ancak Türkiye Türkçesinde geniş zamanı ifade eden –Ir/-Ur eki, Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanıldığı görülmektedir.

Azeri Türkçesinde, geniş zaman kipinin olumsuzunda, olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi kullanılır. Böylece 1. teklik ve çokluk şahıslar -mAr-eki ile; ikinci, üçüncü teklik ve çokluk şahıslar ise –mAz- eki ile kurulur.

Azeri Türkçesinde geniş zaman eki bugün –ar, -er'dir ve -r , -ır , -ir şimdiki zaman için kullanılır. Ancak menfi geniş zaman unutmuruğ, gelmirem, bilmir şeklindedir. Gelmerem, atmariğ gibi şekiller tereddütsüz geniş zaman şekilleridir.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak –ar, -er eki geniş zaman için kullanılmıştır. Şimdiki zaman için Türkiye Türkçesinden farklı olarak –ur, -ür ve –makda, -mekde ekleri kullanılmıştır.

Azeri Türkçesinde şimdiki zaman eki –ir, -ır, -ur, -ür'dür. Vokalle biten fillerde hem bu ekin vokalinin hem de geniş zaman r'sinin tesiriyle şimdiki zaman eki bazen –r olur. Bunların dışında Şimdiki zaman kipinin sadece 3. tekil şahıs ekinde görülen -makda/ -mekde ekli çekimi ve Güney Azerbaycan'da görülen ikinci bir şimdiki zaman ekidir. -ır/ -iri ekli çekimi bulunmaktadır. Şimdiki zamanın olumsuzunda ekin vokali olumsuzluk ekinin vokali ile birleşir ve –r imiş gibi görünür: bilmir, olmur, sevmir, örneklerinde olduğu gibi.

Azeri Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasındaki zaman farklılıklarını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Azeri Türkçesinin tarihsel dönemi üzerine yapılan dilbilgisi çalışmalarına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Mehmet, **Tarihi Türk Şiveleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1998.
- AKPINAR, Yavuz, **Azeri Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.
- BANGUOĞLU, Tahsin **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
- BAYATLI Hidayet Kemal, **Irak Türkmen Türkçesi**, TDK yay, Ankara, 1996.
- ÇAĞATAY Saadet, **Türk Lehçeleri Örnekleri, VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla kadar Yazı Dili**, Ankara 1963.
- EFENDİOĞLU Süleyman, **“Ağrı İli Ağzıları”**, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3, Spring 2009, s. 808-8040.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Ahmet Bican, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Ahmet Bican, **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- ERGİN Muharrem, **Azeri Türkçesi**, Ebru Yayınları, İstanbul 1981.
- Muharrem, **Türk Dilbilgisi**, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul 2005.
- GÖKÇUR, Engin, **“Azeri Türkçesi ile Doğu Anadolu Ağzlarındaki Ortaklıklar Üzerine”** Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, s. 1801-1824.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015*

- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, “Azerbaycan ve İran Türk Ağzlarında Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Formasının Değişik Bir Şekli”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/8, Fall 2009, s. 210-215.
- GÜLSEVİN, Gürer-BOZ, Erdoğan, **Eski Anadolu Türkçesi**, Fersa Matbaacılık, Ankara 2004.
- İSLAMOV, M.İ., AĞAYEV, E.G., BEHBUDOV, S. MEHMEDOV, T. M., MEMMEDOV, N. H., TAĞIYEV B. M., HASIYEV, Z. E, **Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası**, ELM Neşriyatı, Bakı 1990.
- İLKE Ayşe, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, TDK Yay., Ankara 1997.
- KİRİL H.Mirzâzadâ, **Azərbaycan Dilinin Tarihi Grammatikası**, Bakı 1990.
- Komisyon, **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Kültür Yayınları, Ankara 1991.
- Komisyon, **Türk Lehçeleri Sözlüğü II Dizin**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- **Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara 2003.
- ŞAHİN Hatice, **Eski Anadolu Türkçesi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- TEKİN Talat, **Orhun Türkçesi Grameri**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul 2003.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, **Eski Türkiye Türkçesi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- TÜRK Vahit, “**Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri**”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 10, Haziran, 1999, s. 3-4.
- VON GABAİN Annamari, (çev. M. Akalın), **Eski Türkçenin Grameri**, TDK yay., Ankara 1988.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- GÜL, M., İran (Azerbaycan) Türkçesinde Şimdiki Zaman, Duyulan Geçmiş Zaman ve Geniş Zaman Kullanımları, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 537-558, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7566>, ANKARA-TURKEY